

ZÁLEŽITOST ODLOUČENÍ MANŽELŮ ZA TRVÁNÍ MANŽELSTVÍ (kán. 1151 – 1155; 1692 – 1696 CIC)

Karel Orlita

V poslední době stále více přicházejí jak k ordináři, tak k církevnímu soudu žádosti o odloučení manželů za trvání platně uzavřeného a dokonaného kanonického manželství. Motivy, které podmiňují takové žádosti, jsou jistě spojené s mnoha životními okolnostmi žadatelů, avšak – jak se zdá – stále více je hybným podnětem zjištění osobní situace ve vztahu k pravdě o konkrétním manželství, a to včetně možnosti plné participace na svátostném životě církve. Představme si tedy tuto problematiku jak po stránce obsahové, tak procesní.

I. Právní předpoklady

Kodex kanonického práva z roku 1983, který je závaznou normou pro katolíky západního ritu, v kánonu 1151 vyjadřuje ustanovení nejvyššího zákonodárce ohledně závazku manželů, kteří »jsou povinni a oprávněni zachovávat manželské soužití, pokud je neomlouvá zákonný důvod«. ⁷⁰ Tedy ti, kteří uzavírají manželství, získávají nejenom právo na manželské soužití svou povahou trvalé a výlučné (viz kán

1134), jehož podstatnými vlastnostmi je jednota a nerozlučitelnost, jež nabývají v křesťanském manželství zvláštní pevnosti z důvodu svátosti (viz kán. 1056), ale také povinnost zachovávat neodvolatelnou vzájemnou smlouvu uzavřenou prostřednictvím úkonu vůle, tj. manželského souhlasu, jímž muž a žena sami sebe navzájem odevzdávají a přijímají za účelem vytvoření manželství (kán. 1057). Ponechejme stranou stále trvající diskusi o vhodnosti použití termínu povinnosti »officium« ve vztahu k manželství (kritici poukazují na skutečnost redukce důstojnosti manželství tímto termínem, neboť manželství je více než povinnost), a jděme k obsahu závazku, kterým je zachování společného soužití klasicky označené jako společenství lože, stolu a obydlí (*communicatio tori, mensae et habitationis*),⁷¹ jenž je konsekvencí *consortium* a *communio vitae*, jakožto podstatné podmínky manželství. Podle církevního práva nelze tedy hovořit o separaci jako o rozvodu ve smyslu odstoupení od manželské smlouvy z původu vůle kontrahentů, neboť manželský svazek, třebaže svou přirozenou povahou je zaměřen na prospěch manželů a na zplnění a výchovu dětí, je mezi pokřtěnými (*inter virum et mulierem*) povýšen Ježíšem Kristem ke svátostné důstojnosti (viz kán. 1055). Svátostná důstojnost ovšem není prvek nebo vlastnost křesťanského manželství, nýbrž nadpřirozená

⁷⁰ Kán.1134 Z platného manželství vzniká mezi manžely svazek svou povahou trvalý a výlučný; kromě toho v křesťanském manželství jsou manželé zvláštní svátostí posílení a jakoby zasvěceni pro povinnosti a důstojnost svého stavu.

Kán.1056 Podstatnými vlastnostmi manželství je jednota a nerozlučitelnost, které nabývají v křesťanském manželství zvláštní pevnosti z důvodu svátosti.

Kán.1057 § 1. Manželství je tvořeno souhlasem stran zákonně projeveným mezi osobami právně způsobilými; žádná lidská moc nemůže tento souhlas nahradit. § 2. Manželský souhlas je úkon vůle, jímž muž a žena sami sebe navzájem neodvolatelnou dohodou odevzdávají a přijímají za účelem vytvoření manželství.

⁷¹ Viz kán. 1128 CIC 1917.

dimenze samého manželství. Proto svátostná důstojnost je položena na jiné rovině než na té, na které jsou formovány prvky manželského darování, které konstituují manželský svazek. Svátostný charakter je niterný rozměr manželského darování, a to takovým způsobem, že ustanovováním manželství prostřednictvím tohoto darování, se uskutečňuje sama svátost. Z tohoto hlediska se může tvrdit, že svátostnost nečiní nezbytnou část předmětu souhlasu: chtít svátostnost způsobem přímým a výslovným, poněvadž svátostnost nevychází z moci snoubenců, ale od Krista. Dobrem této svátostné důstojnosti je pak tzv. dobro svátosti, které je definované neodvolatelností Boží smlouvy, kterou jinými slovy nazýváme nerozlučitelnost manželství. Z tohoto institucionálního důvodu nelze uvažovat v oblasti svátostného a dokonaného manželství o možnosti konsensuální rozluky.

II. Důvody odluky

Předně je třeba rozlišit odluku ve vlastním slova smyslu od prostého faktického přerušení manželského soužití. Prosté přerušení manželského soužití může nastat z důvodů, které jsou nezávislé na vůli manželů (např. okolnosti zaměstnání, nemoci, cest) nebo, jak uvádí někteří autoři, z důvodu společného rozhodnutí z příčin duchovních (např. ženatý muž po souhlasu představeného je vysvěcen na kněze nebo vstupuje do řádu, přičemž se zříká spolu se svou ženou užívání práv manželského života). Toto prosté přerušení manželského soužití je určitá homologizace od církevní autority,⁷² která ale na rozdíl od odluky neznamená přerušení práva na

společenství manželského života, ale pouhou garanci svobody a vůle manželů zřeknout se užívání tohoto vlastního práva. Odluka neboli separace manželského soužití ve vlastním slova smyslu může nastat pouze v případě zákonného důvodu, kterým je cizoložství jednoho z parterů (viz kán. 1152), uvádění druhého manžela do nebezpečí pro duši nebo pro tělo nebo pro děti⁷³, anebo jinak činění společného života velmi tvrdým (viz kán. 1153), a nakonec svévolné opuštění manželského soužití.

První důvod odluky, kterým je cizoložství, se stává zákonným důvodem v případě, že skutečnost cizoložství je jistá, cizoložství je vědomě chtěné, dokonané a neodpuštěné.⁷⁴

⁷³ Kán.774, § 2. Předě všemi ostatními jsou rodiče povinni slovem i příkladem vzdělávat své děti ve víře a praxi křesťanského života; stejnou povinností jsou vázáni ti, kdo jsou na místě rodičů, a kmotři.

Kán.867, § 1. Rodiče jsou povinni dbát, aby jejich děti byly pokřtěny v prvních týdnech po narození; co nejdříve po narození nebo i před ním přijdou k faráři, aby požádali o křest dítěte a náležitě se na něj připravili.

Kán.793, § 1. Rodiče a ti, kdo jsou na jejich místě, jsou povinni a mají právo vychovávat děti; katoličtí rodiče jsou povinni a také oprávněni zvolit si ty prostředky a zařízení, kterými se podle místních podmínek mohou vhodněji postarat o katolickou výchovu dětí.

Kán.795 Pravá výchova musí mít za cíl utváření celé osoby člověka, se zaměřením na jeho poslední cíl a zároveň na společný prospěch společnosti; proto se děti a mládež vychovávají tak, aby mohli harmonicky rozvíjet své tělesné, mravní a rozumové vlohy, aby získali dokonalejší smysl pro odpovědnost a pro správné užívání svobody, a byli tak vychováni k činné účasti na životě společnosti.

⁷⁴ Kán.1152 § 1. Velmi se doporučuje, aby manžel z křesťanské lásky a kvůli prospěchu rodiny neodmítl odpustit druhé straně cizoložství a nezvrátil manželský život; jestliže jeho vinu výslovně nebo mlčky neodpustil, je oprávněn opustit manželské soužití, jestliže s cizoložstvím nesouhlasil nebo mu nezavdal příčinu nebo sám je nespáchal. § 2. K odpuštění mlčky dochází v případě, kdy manžel, který se neprovinil, a když se o cizoložství dozvěděl, s druhým manželem dobrovolně manželsky obcoval; odpuštění se předpokládá, jestliže po více než šest měsíců zachoval manželské spoluzití a neobrátil se na církevní nebo světské představené. § 3. Jestliže neprovinivší se manžel sám opustí manželské

⁷² Máme na paměti kánn. 1042, 1^a 1047, § 2, 3°: překážka manželství pro přijetí svátosti svěcení; kánn. 643, § 1, 2° a 721, § 1, 3°: překážka k přijetí do noviciátu během manželství.

Odpuštěním ztrácí neprovinilý manžel zákonný důvod k odluce. Církevní právo předpokládá, že odpuštění nastává také v případě, že manžel, který se neprovinil, když se o cizoložství dozvěděl, s druhým manželem dobrovolně manželsky obcoval, nebo jestliže po více než šest měsíců neprovinivší se manžel zachoval manželské spoluzítí a neobrátil se na církevní nebo světské představené (viz kán. 1152). V situaci, kdy oba partneři se proviní cizoložstvím, nikdo z nich nemá zákonný důvod k odluce.

Druhý důvod k odluce je vážné nebezpečí fyzické nebo morální pro manžela nebo pro děti, kterým se stává společný život velmi tvrdý. Tento důvod je *per se* důvodem pro odluky pouze na určitý vymezený čas, na rozdíl od cizoložství, které zakládá důvod pro trvalou odluku. Jurisprudence Římské roty uvádí jako závažné nebezpečí pro duši: příčina hříchu, apostasie, hereze nebo schizma, podněcování k těžkému hříchu manžela nebo dětí; a závažné nebezpečí pro tělo: nakažlivá nemoc, užívání psychotropních látek, násilí, strach atd. (viz *coram Stankiewicz*, rozsudek dne 26. února 1987, R.R.Dec., vol. LXX, str. 78).

Třetí důvodem je skutečnost svévolného opuštění manželského soužití, neboť se jedná o porušení povinnosti vůči manželovi a případným dětem. Ten, kdo opustí manželství, nemá zákonný důvod pro odluku, ledažeba se jednalo o případ cizoložství nebo závažného nebezpečí pro duši či tělo, jak bylo uvedeno výše.

---

spoluzítí, předloží svůj případ do šesti měsíců příslušnému církevnímu představenému, který po přihlídnutí ke všem okolnostem zváží, zda může být neprovinivší se manžel přiveden k odpuštění viny a k tomu, aby odloučení trvale neprodlužoval.

III. Rozvod a odluka

Na první pohled se může zdát, že církevní odluka manželů je nadbytečná, zvláště v situaci, kdy světské soudy vykonají rozvod manželství. Rozvod a odluka jsou dvě různé věci, i když je mezi nimi často důvodová vztažnost, a proto není možné automaticky „kanonizovat“ světský rozvod, stejně jako statní instituce „neposvěcuje“ církevní rozhodnutí. Z hlediska církevního práva je světský rozvod irelevantní ve vztahu k odluce mimo případ, kdy biskup diecéze pobytu manželů po zvážení zvláštních okolností udělí dovolení obrátit se na světský soud. Nejedná se zde ovšem o delegaci vlastní biskupské kompetence na světský soud, ale o prosté dovolení, které udělí biskup žalující straně, aby se mohla obrátit na světský soud. Toto dovolení může dát biskup pouze při splnění dvou podmínek: první spočívá v exekutivě církevního rozhodnutí, to je tedy tam: »kde církevní rozhodnutí nemá občanské účinky«. Druhá podmínka vychází z přirozenosti obsahu samého světského zákona, totiž pouze v případě, kdy se nepředpokládá, že rozhodnutí světského soudu bude v rozporu s božským právem (viz kán. 1692). V zemích, kde na základě konkordátu nebo jiných smluv například tzv. Personálních statutů má občanské účinky rozhodnutí církevního soudu, není možné svěřit rozhodnutí světskému soudu a rovněž tam, kde civilní soud nejedná v souladu s božským právem. V České republice právní předpisy ohledně rozvodu lze jen těžko považovat samozřejmě za sounáležitě s božským právem, neboť ustanovení zákona říká, dohodnou-li se manželé na rozvodu, mají o něj oba zájem, lze takové manželství rozvést na základě společné smlouvy manželů o rozvodu manželství. Podle § 24a,

zákona o rodině, lze rozvést takové manželství, které trvalo alespoň jeden rok a manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí. Nic na tom nemění skutečnost ustanovení § 24, odst.2, které stanoví, že mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody (zvláštní důvody mohou být zejména: zdravotní důvody na straně dětí, což by rozvodem manželství mohlo ohrozit kvalitu péče o tyto děti). Jak bylo vyjádřeno výše, podmínky církevní odluky nejsou totožné s civilním rozvodem, a to jak »dohoda manželů o rozvodu«, tak existence manželského soužití, které trvá nejméně šest měsíců. Proto je nezbytné, aby diecézní biskup či církevní soud prošetřil, a to i v případech již civilního rozvodu, zda jsou splněny také předpoklady církevní odluky.

IV. Proč vůbec církevní odluka?

V zemích, kde na základě dohody mezi světskou mocí a katolickou církví je stanoveno, že rozhodnutí církevní autority (ordináře nebo církevního soudu) se stává právně účinným i v oboru státního práva příslušné země, je na církevním soudu nebo ordináři, aby rozhodl kromě viníka přerušení manželského soužití rovněž vyživovací povinnost, která se vztahuje jak na manžela/ku, tak v linii sestupné na rodiče vůči dětem a v linii vzestupné na děti vůči rodičům.⁷⁵ Tato povinnost mezi manželi může vzniknout pouze na základě platného manželství,⁷⁶ zatímco vůči dětem nebo rodičům stačí

přirozené nebo právní příbuzenství, a to i mimo platné manželství.⁷⁷ Důsledkem této skutečnosti je, že kdykoliv se má projednávat před soudem jak odluka, tak nulita manželství, v procesní logice se nejprve rozhoduje o neplatnosti manželství a později, je-li manželství platné, až odluka manželství, často jako nahodilá záležitost. Předmět sporu tak bývá stanoven v tomto pořadí: 1. důvod neplatnosti m., podstoupeně: 2. vina manžela, 3. odluka (na dobu určitou či neurčitou), 4. výchova a vyživovací povinnost včetně majetkového vyrovnání. Manžel, který je uznán vinným za rozpad manželství (cizoložství, ohrožení partnera či dětí, svévolné opuštění m.), nese zároveň břemeno závazků za manžela/manželku a děti, a jelikož v důsledku svého závažně přičitatelného jednání je ve stavu těžkého hříchu (porušení povinnosti vůči manželovi/manželce a dětem) nemůže přistupovat ke svátostem a zastávat církevní služby či úřad (např. farář, který je ženatý kněz ve východním ritu; laik soudce na církevním soudu atd.).

Jelikož o vyživovací povinnosti a svěření dětí rozhoduje v České republice světský soud, zůstává na církevním soudě nebo ordináři toliko stanovit závazky v právním řádu církve, tedy především svátostnou disciplínu. Jistěže ten, kdo se provinil zapříčiněním rozpadu manželského soužití, nesplňuje podmínku »dobré pověsti« nebo bezúhonnosti vyžadovanou např. pro kancléře a notáře (kán. 483); ekonoma diecéze (kán. 1494); soudce (1421); ochránce spravedlnosti a obhájce svazku (kán. 1435); prokurátora a advokáta (kán. 1483); a dalších služeb stanovených

⁷⁵ O této povinnosti hovoří např. čl. 140 personálních statutů v Libanoně. Francouzský překlad z oficiálního arabského textu Personálních statutů v Libanoně je uveden v knize «*Statuti Personali. Textes en vigueur au Liban*» rassemblés traduits par Maher Mahmassani et Ibtissam Massarra, Beyrouth, 1970.

⁷⁶ *Ibid.*, čl. 153.

⁷⁷ *Ibid.*, čl. 167-178.

partikulárním právem⁷⁸ jako např. ředitel a pracovníci charity, církevní školy, akolyty lektora, kostelníka, člena pastorační rady, atd.

Další skupinou pro podání podnětu s žádostí o církevní odůvodnění vychází ze skutečnosti, že některá manželství jsou pouze církevně uzavřena bez platnosti před státní správou, a tudíž světská autorita o nich nemůže rozhodovat, protože pro ni neexistují. Do této skupiny prakticky patří manželství uzavřena tajně (kán. 1130-1133), manželství uzavřena v nebezpečí smrti nebo při nemožnosti se obrátit během jednoho měsíce na služebníka církve (kán. 1116), manželství uzavřena mimo území ČR podle zákonů jiné země, ale bez uznání světské autoritou příslušné země, apod.

V. Administrativní nebo soudní projednávání

Kánon 1692 § 1 CIC prohlašuje, že »Osobní odloučení pokřtěných manželů za trvání manželství může povolit diecézní biskup svým rozhodnutím nebo soudce rozsudkem ...«, aniž by kodex výslovně určoval toho, komu náleží udělat rozhodnutí jakou cestou – administrativní nebo soudní – se bude projednávat odůvodnění manželů. Avšak je zřejmé z kontextu dalších ustanovení, že rozhodnutí může udělat jak diecézní biskup, tak sama žalující strana. Rozhodnutí náleží diecéznímu biskupovi, protože on se těší obojí moci: výkonné i soudní, protože je hlavou místní církve a prvním soudcem v ní. Náleží také žalující straně, protože má právo na řízení zákonné odůvodnění, jakož i odůvodnění na základě vlastního

rozhodnutí (kán. 1153, § 1 CIC). Ne vždy je však možné odůvodnění projednávat mimosoudní cestou, a to v případech, kdy sama záležitost vyžaduje větší důkazní šetření, které je možné uskutečnit pouze prostřednictvím soudního řízení.⁷⁹

Může se rozhodnout o mimosoudním neboli administrativním projednávání například tehdy, když proviněná strana přiznává svoji vinu v zapříčinění odloučení manželů, nebo když vina nemá zapotřebí dalších důkazů, když jeden z manželů zanechá manželské spoluzítí, přičemž spáchá civilní sňatek nebo spoluzije s jinou osobou, což je veřejně známo.⁸⁰ Naopak, jestliže předpokládáně provinilý partner neuznává svou vinu, a ještě také obžalovává druhého partnera, že on zavinil odůvodnění, biskup musí v tomto případě kauzu předat soudu, aby ji rozhodl soudní cestou.⁸¹ V jiných případech je na moudrém uvážení biskupa, aby rozhodl zda se použije soudního řízení nebo zda se použije mimosoudního rozhodnutí, přičemž biskup má mít na zřeteli, zdali k zabránění neúčinného soudního řízení nebude vhodnější, aby se souhlasem stran rozhodl otázku on sám podle zásady dobra a spravedlnosti.⁸² Rozhodnutí biskupa administrativní cestou ohledně odůvodnění

⁷⁹ Autor C. GULLO, *Il processo di separazione*, in AA. RR., *Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 1988, str. 476-477, přirovnává volbu řízení odůvodnění analogicky k právnímu civilnímu italskému systému, který zná dvě formy procesu odůvodnění: konsenzuální, kde soudce plní quasi roli kontrolora a autorizace, tedy ne soudní ve vlastním slova smyslu; a odůvodnění soudní, kde soudce plní opravdu soudní funkci: rozhoduje spornou otázku, podmínky, dluh, při aplikaci pravidel řádného sporu mezi stranami.

⁸⁰ Viz P. BIANCHI, «Processi e procedimenti canonici per la separazione personale dei coniugi», in *Quaderni di diritto ecclesiale* 13 (2000) str.157.

⁸¹ H. G. ALWAN, »Matrimonium et ius«, *Studi giuridici* LXIX, str. 148.

⁸² Analogicky ke kánonu 1718 § 1 CIC.

⁷⁸ Italská biskupská konference „CEI“ v dokumentu *La pastorale dei divorziati*, č. 22 (ECEI 2, n. 3428) ustanovuje, že není možné, aby takové osoby (rozvedení) zastávaly liturgickou službu lektora, katechety, úkol kmotra nebo kmotry a v dokumentu *Direttorio di pastorale familiare*, č. 218 také zákaz být členem pastorační rady.

je shodné s jinými jeho rozhodnutími učiněnými administrativními mimosoudními dekrety, co se týká procedury a stížnosti proti nim (viz. kánn. 1732 -1739).

VI. Důležitost existence viny

Cílem řízení je z hlediska merita věci nalezení toho, zda a kdo má zákonný důvod k opuštění manželského soužití, z čehož pak plynou další následná rozhodnutí příslušné autority. Z logiky věci nastává zákonný důvod tehdy, když se jeden z manželů provinil (cizoložství, ohrožení, opuštění), zatímco druhý partner se nachází v situaci, kterou nezapříčinil. Apoštolská adhortace papeže Jana Pavla II. se zabývá z hlediska pastorace těmito případy a vybízí manžela/manželku, který/á musí snášet důsledky rozvodu »*qui divortium pertulit*« (nikoliv jak chybně uvádí český překlad adhortace, „který se rozvedl“), aby při vědomí, že žije v platném a nerozlučitelném manželství, se snažil výhradně »*soustředit na plnění svých rodinných povinností a na křesťanský život. Důsledkem toho, pokračuje adhortace, je vzácné svědectví věrnosti a křesťanské stálosti před světem a před církví. Tím potřebnější je, aby církev neúnavně projevovala takovým lidem lásku a prakticky jim pomáhala. Přitom nic nebrání tomu, aby byli připuštěni ke svátostem*«. ⁸³ Otázka prokázání viny v řízení o odluku manželství má tedy zásadní význam. Právní tradice církve stále tvrdila, že

⁸³ PP. JAN PAVEL II., *Familiaris consortio*, apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě, 22. listopadu 1981, čl. 83: »*Consimilis est casus coniugis, qui divortium pertulit sed, probe comprehensam habens validi vinculi matrimonialis indissolubilitatem, non se patitur nova coniunctione implicari sed, contra, dumtaxat suis officiis in familia satisfacere vitaeque christianae obligationibus studet.*«

jsou dva prameny přičitatelnosti nějakého skutku, a to zločinný úmysl (vědomost) a zavinění (dobrovolnost). To je *radix et fundamentum imputabilitatis* odkud vyvěrá lidský skutek, jenž se realizuje rozličně podle intenzity, způsobu a možností.⁸⁴ Nedostatek vědomosti nebo dobrovolnosti⁸⁵ může způsobit nulitu manželství, a v případě existence nulity, logicky nepřítomnost viny ve vztahu k odluce. Ale co v případě, kdy opuštění manželského soužití není přičitatelný čin – vina? *Familiaris consortio* hovoří o tzv. „různý důvodech“, »jako vzájemné neporozumění nebo neschopnost k meziosobním vztahům«, které »mohou dovést platné manželství k bolestné a často nenapravitelné roztržce«. ⁸⁶ Například psychická nemoc, která nastala v průběhu manželství, a není tedy pochyb o neplatnosti sňatku, přičemž psychicky nemocný partner vážně ohrožuje manžela/manželku nebo děti. Podobně i např. sexuální porucha, v jejímž důsledku dochází k cizoložství. Bylo by ze strany soudu nebo biskupa zjevnou nespravedlností prohlásit takového člověka vinným na rozpadu manželského soužití, když bez vlastního zavinění onemocněl. Ovšem i v těchto velmi delikátních případech jak ordinář, tak příslušný církevní soud, je povolán rozhodnout a stanovit

⁸⁴ G. MICHIELS, *De delictis et poenis*, I, Paris-Tournai-Romae-New York 1961, str. 108.

⁸⁵ Například kánon 1096 § 1. deklaruje: »Ke vzniku manželského souhlasu je nutné, aby uzavírající strany alespoň věděly, že manželství je trvalé společenství mezi mužem a ženou, zaměřené k potomstvu, které vzniká na základě nějaké sexuální součinnosti«; a dále kánn. 1097 -1099 CIC. Podobně dobrovolnost: »Neplatné je manželství uzavřené vlivem násilí nebo vážného strachu způsobeného z vnějšku i neúmyslně, kdy je dotčený nucen zvolit manželství, aby se zbavil násilí nebo strachu« (kán.1103 CIC).

⁸⁶ PP. JAN PAVEL II., *Familiaris consortio*, apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě, 22. listopadu 1981, čl. 83:

pravidla (ne)soužití pro dobro manželů a potomstva. Rozhodnutí soudu nebo církevní autority může navrhnout nemocnému léčbu (např. v případě alkoholismu, gamblerství, některé poruchy osobnosti, atd.) a zároveň pro ochranění manžela a dětí rozhodnout o odluce na určitý čas, aniž by „nemocnému“ bránil přistupovat ke svátostem.⁸⁷ Další otázky musí být řešeny adekvátně ve vztahu k přičitatelnosti viny. Není možné v záležitosti odluky jednoduše uzavřít kompromis, neboť ve věcech, které patří k veřejnému prospěchu, to zákon zakazuje,⁸⁸ přičemž podle ustanovení nejvyššího zákonodárce: »záležitosti odloučení manželů patří k veřejnému prospěchu« (kán. 1696 CIC). Je tedy nutná intervence církevní autority, která nejprve použije pastoračních prostředků, aby se manželé smířili a obnovili manželské společenství.⁸⁹ Je nasnadě, aby partikulární zákon nebo předpis stanovil postup a kompetenci faráře a dalších služebníků církve při aplikaci pastoračních prostředků. V tomto kontextu také musí být chápána tolik častá žádost o dovolení k přijímání svátostí, která nemůže být oddělena od reality existujícího církevního manželství a případné odluky.

VII. Průběh administrativního řízení

První upřesnění se týká osoby, která může rozhodnout záležitost administrativní cestou. Totiž zatímco kánon 1153, § 1 hovoří o ordináři

jakožto autorovi dekretu odluky, kánon 1692, § 1 prohlašuje, že odluka musí být vykonána dekretem diecézního biskupa. Jak je známo, kanonický zákon předpokládá, že když nějaká kompetence exekutivního charakteru je výslovně svěřena diecéznímu biskupovi, všichni ostatní ordináři (mimo těch, kteří jsou podle práva rovni diecéznímu biskupovi) jsou vyňati, ledažeba obdrželi od diecézního biskupa speciální pověření (viz. kán. 134, § 3). Z exegeze výše uvedených kánonů je také zřejmé, že zatímco kánon 1153, § 2 se zabývá otázkou ze strany obsahu, kánon 1692, § 1 je speciálně vydán pro vymezení procesní oblasti, tedy odluka uskutečňovaná administrativní cestou musí být uzavřena dekretem diecézního biskupa. Ostatní ordináři jako generální vikář nebo biskupský vikář takovou pravomoc nemají, mimo případ zvláštního pověření.⁹⁰ Kompetentní diecézní biskup k rozhodnutí odluky je vlastní biskup manželů, tedy ten, kde mají manželé domicil nebo quasi domicil (viz kán. 107, § 1), přičemž se předpokládá jejich společné bydliště (viz kán. 104). Ve většině případů tam, kde mají manželé bydliště bude také většina důkazů, což také dokládá opodstatněnost této normy. Samotný administrativní proces odluky není sice konkrétně určen kodexem,⁹¹ ale obecné normy

⁸⁷ Viz E. ZANETTI, »La Chiesa ammette la separazione fra coniugi?« in *Quaderni di diritto ecclesiale*, 13 (2000) str. 142.

⁸⁸ Viz kán. 1715, § 1 CIC.

⁸⁹ Kán. 1676: »Než soudce přijme záležitost a vidí naději na dobrý výsledek, použije pastoračních prostředků, aby dle možnosti byli manželé přivedeni k případnému zplnění manželství a k obnově manželského společenství«.

⁹⁰ Viz C. DE DIEGO-LORA, *Las causas de separación de cónyuges según el nuevo Código*, in AA. RR., *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabbatani*, curantibus Z. Grochowski et V. Cárcel Ortí, Città del Vaticano 1984, str. 396.

⁹¹ Někteří autoři poznamenávají, že diecézní biskup má vytvořit normy, podle kterých by se mělo postupovat při administrativním řízení. J. GARCIA FAILDE, *Nuevo decreto procesal canónico*, Salamanca 1984, str. 273; nebo C. DE DIEGO-LORA, *Las causas de separación de cónyuges según el nuevo Código*, in AA. RR., *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabbatani*, curantibus Z. Grochowski et V. Cárcel Ortí, Città del Vaticano 1984, str. 399.

kanonické práva ohledně jednotlivého administrativního aktu dávají návod jak postupovat při řízení. Diecézní biskup v brzké době po obdržení žádosti má zahájit projednávání, přičemž podle kánonu 57⁹² po uplynutí tří měsíců bez odpovědi se považuje tento postoj za odmítnutí žádosti. Biskup má vyslechnout oba manžele a pokusit se o usmíření (viz kán. 1695), shromáždit všechny důkazy, které se zdají nutné pro vynesení rozhodnutí,⁹³ a vyslechnout strany. Rozhodnutí diecézního biskupa musí být písemnou formou (dekret) a musí – být syntetický – vyjadřovat konkrétní odůvodněnost. K vyjádření stran také patří veřejná strana, tj. ochránce spravedlnosti, který podle převažujícího názoru kanonistů musí být přítomen i v administrativním řízení. Dekret, kterým biskup rozhoduje o separaci, musí být oznámen stranám (viz kánn. 54 - 56) a může být odvolán samotným biskupem (viz 58, § 1), např. když už nebude ze strany manžela existence vážného násilí (kán. 1153, § 2). Proti rozhodnutí biskupa se může vést hierarchický rekurz ke kongregaci podle kánn. 1732 – 1739 CIC.

VIII. Forma a průběh soudního řízení

⁹² Kán. 57, § 1. Jestliže zákon nařizuje vydat rozhodnutí nebo jestliže ten, kdo má zájem, zákonně podal žádost nebo správní odvolání za účelem vydání rozhodnutí, rozhodne příslušný představený do tří měsíců od přijetí žádosti nebo správního odvolání, pokud zákon nestanoví jinou lhůtu. § 2. Uplynutím této lhůty, během níž nebylo rozhodnutí vydáno, se právně předpokládá záporné vyřízení rozhodnutí pro účely podání dalšího správního odvolání. § 3. Předpoklad záporného vyřízení rozhodnutí nezabavuje zákonného představeného povinnosti vydat rozhodnutí ani náhrady způsobené škody podle kán. 128.

⁹³ Kán. 50 Před vydáním rozhodnutí si představený získá nezbytné poznatky a důkazy a - pokud je to možné - vyslechně ty, jejichž práva mohou být porušena.

Záležitost odlučky manželství se projednává soudní cestou, když jedna ze stran se obrátí na soudce, aby jí bylo uděleno právo na odloučení manželství, nebo když diecézní biskup předá záležitost svému soudu, aby ji rozhodnul. Jakmile soudce převezme kauzu, biskup nad ní ztrácí přímou kompetenci, mimo velmi závažný případ, a tedy ordinář nemůže již více vstoupit do kauzy, aby si ji například vzal znovu k projednávání administrativní cestou.

a) Sporné řízení ústní

Soudní řízení probíhá formou ústního sporného řízení podle kánn. 1656 – 1670, pokud některá strana nebo ochránce spravedlnosti nežadají řádné řízení sporné. Samotný způsob sporného řízení ústního nabízí možnost rychlého projednávání a je v novém kodexu, oproti kodexu z roku 1917, novinkou. Principy na kterých se zakládá jsou: možnost a vhodnost, aby listiny řízení byly vytvořeny zaprotokolováním; princip bezprostřednosti, v němž má soudce místo hlavního představitele před stranami řízení, neboť většina spisu řízení vzniká za jeho přítomnosti; a princip procesní koncentrace, neboť předpokládána zasedání v průběhu řízení jsou maximálně dvě.⁹⁴

Příslušnost soudu k projednávání odlučky manželství je stejná jako u řízení ohledně prohlášení neplatnosti manželství podle kán. 1673⁹⁵. Řízení se

⁹⁴ Srov. A. NICORA, *Il principio di oralità nel diritto processuale italiano e nel diritto processuale canonico*, Roma 1977.

⁹⁵ Kán. 1673: V záležitostech neplatnosti manželství, které nejsou vyhrazeny Apoštolskému stolci je příslušný: 1. soud místa, v němž bylo uzavřeno manželství; 2. soud místa, v němž má žalovaná strana kanonické trvalé nebo přechodné bydliště; 3. soud místa, v němž má žalující strana kanonické trvalé bydliště, jestliže obě strany pobývají na území téže biskupské konference a

zahajuje podáním žalobní žádostí ze strany manžela nebo manželů. Tato žaloba musí splňovat požadavky podle kán. 1504,⁹⁶ přičemž má: »1. krátce, úplně a zřetelně vyložit skutečnosti, o něž se opírají žalobcovy požadavky; 2. tak označit důkazy, kterými hodlá žalobce prokázat skutečnosti a které právě nemůže předložit, aby je soudce mohl provést bez průtahu« (kán. 1658). Po pokusu o usmíření (viz kán. 1659, § 1 a 1695), které když se ukáže jako neúspěšné, soudce musí během krátké doby uvážlivě rozhodnout o přijetí žaloby, oznámit toto svoje rozhodnutí a poskytnout žalované straně lhůtu 15 dnů k odpovědi. Řízení se musí účastnit pod trestem nulity také ochránce spravedlnosti (viz kán. 1696). Po získání odpovědi od žalované strany a po eventuelním dalším termínu pro žalobce k odpovědi na námitky žalované strany (viz kán. 1659-1661), soudce vymezí dekretem předmět pochybnosti a předvolá strany k zasedání, které se musí uskutečnit ne později než za 30 dnů od stanovení předmětu sporu, přičemž strany mohou předložit soudu, a to nejpozději tři dny před jednáním, krátké písemné vyjádření k dokázání svých tvrzení (viz kán. 1661, §§ 1,2). Zasedání je v tomto řízení jádrem projednávání, zde se totiž rozvažují možné námitky o kterých

---

soudní vikář kanonického trvalého bydliště žalované strany po projednání s ní s tím souhlasí; 4. soudní místo, v němž se ve skutečnosti provede většina důkazů, jestliže s tím souhlasí soudní vikář kanonického trvalého bydliště žalované strany, když se jí předem dotázal na námitky.

⁹⁶ Kán. 1504 Žaloba, kterou se zahajuje spor, musí: 1. uvést, před kterým soudcem se řízení ve věci zahajuje, co požaduje a od koho se to požaduje; 2. označit, na jakém právním podkladu se zakládá, a alespoň obecně uvést skutečnosti a důkazy k prokázání toho, co se tvrdí; 3. být podepsána žalobcem nebo jeho zástupcem s uvedením dne, měsíce, roku a také místa, kde žalobce nebo jeho zástupce bydlí nebo je dosažitelný pro přijímání zásilek; 4. uvést kanonické trvalé nebo přechodné bydliště žalované strany.

hovoří kán. 1459 – 1464⁹⁷ (viz kán. 1662) a postupuje se k získání důkazů. Nabytí důkazů se děje, mimo případ mimořádných okolností, před soudcem během jednoho zasedání (viz. kán. 1663-1666), a během téhož zasedání má dojít k slovní diskusi mezi stranami o záležitosti (viz. kán. 1667), jakož i rozhodnutí záležitosti soudcem (sám a odděleně od ostatních) a poté okamžité sdělení výrokové části rozsudku (viz. kán. 1668, §§ 1, 2). Úplný text rozsudku s uvedením důvodů soudce písemně oznámí co nejdříve stranám, a to zpravidla ve lhůtě do patnácti dnů

---

⁹⁷ Kán. 1459 § 1. Vady, které mohou způsobit neplatnost rozsudku, je možno namítnout v kterémkoliv stavu nebo stupni řízení a rovněž soudce je může zjistit z úřední povinnosti. § 2. Kromě případů, o nichž v § 1, je nutno předložit odkladné námitky, hlavně týkající se osob a náležitostí řízení, a to před zjištěním předmětu sporu, pokud se neobjeví až po něm, a je nutno o nich co nejdříve rozhodnout.

Kán. 1460 § 1. Jestliže se podá námitka nepřislušnosti soudce, je povinen o této věci rozhodnout sám soudce. § 2. Jestliže se soudce prohlásí za příslušného v případě námitky relativní nepřislušnosti, nelze se proti jeho rozhodnutí odvolat k soudu, avšak nezakazuje se stížnost na porušení zákona a navrácení v předešlý stav. § 3. Jestliže se soudce prohlásí za nepřislušného, může se strana, která se cítí postížena, odvolat v užitečné lhůtě patnácti dní k odvolacímu soudu.

Kán. 1461 Soudce, který v kterémkoliv stavu řízení pozná, že je absolutně nepřislušný, je povinen prohlásit svou nepřislušnost.

Kán. 1462 § 1. Námitky věci pravomocně rozhodnuté, smíru a jiné, které vylučují řízení, které se nazývají námitky ukončení sporu, musí být předloženy a rozhodnuty před zjištěním předmětu sporu; kdo je uplatní později, nemůže být odmítnut, avšak odsoudí se k úhradě výloh, jestliže neprokáže, že uplatnění neodložil ze zlého úmyslu. § 2. Ostatní námitky, které vylučují řízení, se předkládají při zjištění předmětu sporu a je nutno je projednat v příslušné době podle norem a nahodilých otázkách.

Kán. 1463 § 1. Protižaloby mohou být platně podány pouze během třiceti dnů od zjištění předmětu sporu. § 2. Projednají se však spolu s hlavní žalobou, to jest na stejném stupni jako ona, pokud není nutno je projednat odděleně nebo pokud to soudce nepovažuje za účelnější.

Kán. 1464 Otázky poskytnutí zálohy na soudní výlohy nebo přiznání bezplatné právní pomoci, o které bylo na začátku žádáno, a jiné takové otázky je nutno rozhodnout zpravidla před zjištěním předmětu sporu.

od zasedání s vynesením rozhodnutí (viz kán. 1668, § 3). Spor odlučky manželů se uskutečňuje před samosoudcem při zachování možnosti přizvat si dva přísedící (viz. kán. 1657 a 1424). Exekuce rozsudku nastává po uplynutí lhůty na odvolání bez uplatnění výhrad a není třeba jako u projednávání nulity manželství dva shodné rozsudky (viz kán. 1682 a 1684), kde vykonatelnost nastává jenom při shodě dvou rozsudků od soudů různého stupně. Právo na odvolání náleží jak stranám tak ochránci spravedlnosti, jelikož se při odluce jedná o veřejné dobro. Po případném odvolání v řízení druhého stupně se projednává záležitost opětovně sporným řízením ústním, poněvadž podle kán. 1441 a 1640 se předpokládá, že apelační soud má být ustanoven a věc projednávat jako soud prvního stupně.⁹⁸ Pokud nastane případ dvou shodných rozsudků, i když se ani v tomto případě věc nestává věcí pravomocně rozhodnutou (viz kán. 1643), je možná pouze »*nova causa propositio*« o které pojednává kán. 1644, ale aniž by se odkládalo provedení rozsudku.⁹⁹ Odvolání po uplynutí doby vymezené rozsudkem pro odvolání je podle převažující

doktríny přípustné stále, a to i po vypršení stanoveného času na odvolání, samozřejmě při zachování pravidel spravedlnosti a opodstatněnosti.

b) Řádné sporné řízení

Tímto řízením se projednává odlučka společenství manželského života v případě, že to žádají strany nebo ochránce spravedlnosti (kán. 1693, § 1). Další mimořádností tohoto řízení je, že kompetence soudu je určena ve smyslu kán. 1694 a 1673 jako u záležitostí prohlášení manželství za neplatné a dále, že odvolání proti rozsudku první instance má v druhé instanci probíhat zkráceným způsobem (viz kán. 1682) stejně jako v řízení o nulitě manželství při zachování kán. 1693, § 2. Při řízení u apelačního soudu se postupuje v souladu s normami kánonů 1639-1640 a zachová se analogicky vše, co je obvyklé při apelačním řízení o nulitě manželství (např. písemné vyjádření stran a ochránce spravedlnosti, stanovení sporu, připuštění dalších důkazů, diskuse kauzy, rozhodnutí prostřednictvím konečného rozsudku v případě nezkráceného projednávání). Projednávání v prvním stupni uskutečňuje samosoudce, jelikož senát tří soudců je nutný pro projednávání nulity manželství a svátosti svěcení (viz. kán. 1425, § 1. 1°). Přirozeně diecézní biskup - moderátor soudu – může svěřit rozhodnutí senátu složeného ze tří nebo pěti soudců, má-li zato, že se jedná o obtížnější případ (viz. kán. 1425, § 2). Řádné sporné řízení ohledně odlučky se koná v obvyklých čtyřech fázích procesu: a) úvodní fáze (podání žaloby, ujištění vlastní kompetence, přijetí žaloby a předvolání stran, ustanovení předmětu sporu); b) fáze důkazní (výslechy osob, listinné důkazy, znalecké posudky); c) diskusní fáze (obhajoby, *votum pro rei*

⁹⁸ Viz A. STANKIEWICZ, *Il processo contenzioso orale*, in AA. RR., *I procedimenti speciali nel diritto canonico*, Città del Vaticano 1992, str. 49; C. GULLO, *Il processo di separazione*, in AA. RR., *Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 1988, str. 481.

⁹⁹ Kán. 1644 § 1. Jestliže byl vynesena dvojitá shodná odlučka v záležitosti kanonického stavu osob, může být v kterékoli době napaden u odvolacího soudu s tím, že během propadlé lhůty třiceti dnů od podání napadnutí se musí předložit nové závažné důkazy nebo důvody. Odvolací soud je povinen ve lhůtě jednoho měsíce od předložení nových důkazů a důvodů rozhodnutím stanovit, zda nové projednání záležitosti přijímá nebo zamítá. § 2. Podání k vyššímu soudu za účelem dosažení nového projednání záležitosti neodkládá provedení rozsudku, pokud buď zákon nestanovil jinak nebo soud pro odvolání nenařídil odklad podle kán. 1650, § 3.

veritate, repliky); d) fáze rozhodovací (rozhodnutí soudce nebo senátu, vydání rozsudku a jeho oznámení).

IX. Závěr

Problematika odloučení manželského společenství života, kterým se zabýval tento souhrnný článek ukazuje velkou starostlivost církve o problematiku manželství, která se ocitla v těžkosti. Což dokládá skutečnost, že zákonodárce ustanovil možnost projednávat záležitost formou třech řízení (administrativním, sporným ústním, sporným řádným),¹⁰⁰ aby byla co nesnadněji ochráněna důstojnost manželství a spravedlivé vyřešení pochybností zvláště v době, kdy civilní právní řád se prakticky vzdálil principům přirozeného práva a je jen velmi těžko kompatibilní s hodnotami církve. Také skutečnost, že mnohdy lze jen velmi těžko pomoci k usmíření těm, kteří sice uzavřeli církevní manželství, ale jsou už rozvedeni, vyžaduje odpovědné řešení ze strany církve, aby tak byl zachován nejvyšší zákon *salus animarum*, přičemž jak upozornil papež Benedikt XVI. »...veliké dobro opětovného připuštění ke svatému přijímání po svátostném rozhřešení vyžaduje na místo toho vzít v úvahu autentické dobro osob, které je neodlučitelné od pravdy o jejich kanonické situaci. Urovnat jim cestu k přijetí svátostí by bylo pouze uměle vytvořené dobro a vážné porušení spravedlnosti a lásky s velkým nebezpečím, že je necháme žít v objektivní opozici k pravdě o jejich pastorační situaci«. ¹⁰¹

¹⁰⁰ V první podobě nyní platného kodexu nebyla možnost administrativního řízení, s odůvodněním, že se jedná o kauzy »natura sunt contentiosae«; *Communicationes* 1 (1972) 67.

¹⁰¹ Promluva k papeže Benedikta XVI. k členům tribunálu Římské rotu u příležitosti zahájení soudního roku ze dne 29. 1. 2010.